

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ HOA

SỬ DỤNG TÀI NGUYÊN ĐẤT VÀ RỪNG
TRONG SẢN XUẤT NÔNG, LÂM NGHIỆP
CỦA CỘNG ĐỒNG CÁC DÂN TỘC Ở TỈNH YÊN BÁI

LUẬN ÁN TIẾN SĨ ĐỊA LÝ

THÁI NGUYÊN - 2019

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ HOA

**SỬ DỤNG TÀI NGUYÊN ĐẤT VÀ RỪNG
TRONG SẢN XUẤT NÔNG, LÂM NGHIỆP
CỦA CỘNG ĐỒNG CÁC DÂN TỘC Ở TỈNH YÊN BÁI**

Ngành: Địa lí học
Mã số: 9310501

LUẬN ÁN TIẾN SĨ ĐỊA LÍ

Người hướng dẫn khoa học:

1. PGS.TS. NGUYỄN THỊ HỒNG

2. PGS.TS. DƯƠNG QUỲNH PHƯƠNG

THÁI NGUYÊN - 2019

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu, kết quả nghiên cứu trong luận án là trung thực, chưa từng được công bố trong công trình của các tác giả khác.

Tác giả***Nguyễn Thị Hoa***

LỜI CẢM ƠN

Tôi xin bày tỏ lòng kính trọng và biết ơn sâu sắc đến PGS.TS. Nguyễn Thị Hồng, PGS.TS. Dương Quỳnh Phương đã tận tình hướng dẫn, giúp đỡ và động viên tôi trong suốt quá trình thực hiện luận án.

Tôi xin chân thành cảm ơn Ban Giám hiệu, Phòng Đào tạo, Ban Chủ nhiệm Khoa Địa lí, Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên, cùng các thầy cô giáo thuộc Bộ môn Địa lí kinh tế - xã hội và Nghiệp vụ sư phạm đã tạo điều kiện thuận lợi nhất cho tác giả học tập, nghiên cứu trong thời gian thực hiện luận án.

Tôi xin chân thành cảm ơn các cơ quan, ban ngành tỉnh Yên Bái: Tỉnh ủy, Ủy ban nhân dân tỉnh Yên Bái, Sở Nông nghiệp và Phát triển nông thôn tỉnh Yên Bái, Sở Tài nguyên và Môi trường tỉnh Yên Bái, Cục Thống kê tỉnh Yên Bái đã tạo điều kiện giúp đỡ và cung cấp cho tác giả những tư liệu hết sức cần thiết và quý báu để tác giả hoàn thành đề tài nghiên cứu.

Cuối cùng, tôi xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc đến gia đình, người thân và bạn bè, đồng nghiệp, những người đã luôn động viên, khuyến khích tôi trong suốt những năm qua để tôi có thể hoàn thành luận án này.

Thái Nguyên, tháng 6 năm 2019

Tác giả luận án

Nguyễn Thị Hoa

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN.....	i
LỜI CẢM ƠN	ii
MỤC LỤC.....	iii
DANH MỤC CÁC TỪ VIẾT TẮT	iv
DANH MỤC BẢNG.....	v
DANH MỤC HÌNH	vii
MỞ ĐẦU	1
1. Tính cấp thiết của đề tài	1
2. Mục tiêu và nhiệm vụ.....	2
3. Phạm vi nghiên cứu.....	3
4. Quan điểm, phương pháp và quy trình nghiên cứu.....	4
5. Hệ thống chỉ tiêu nghiên cứu	9
6. Các luận điểm bảo vệ.....	10
7. Những điểm mới của luận án	10
8. Ý nghĩa khoa học và thực tiễn của luận án	10
9. Cơ sở tài liệu và cấu trúc của luận án	11
Chương 1. CƠ SỞ KHOA HỌC VỀ SỬ DỤNG TÀI NGUYÊN ĐẤT VÀ RỪNG TRONG SẢN XUẤT NÔNG, LÂM NGHIỆP CỦA CỘNG ĐỒNG CÁC DÂN TỘC	13
1.1. Tổng quan các kết quả nghiên cứu trên thế giới và Việt Nam về sử dụng tài nguyên thiên nhiên trong phát triển nông, lâm nghiệp của cộng đồng các dân tộc.....	13
1.1.1. Những nghiên cứu trên thế giới	13
1.1.2. Những nghiên cứu trong nước	16
1.1.3. Những nghiên cứu ở tỉnh Yên Bái	19
1.2. Cơ sở lí luận	21
1.2.1. Tài nguyên thiên nhiên.....	21
1.2.2. Phát triển Nông nghiệp.....	26
1.2.3. Hiệu quả và tiêu chuẩn đánh giá việc sử dụng tài nguyên đất và rừng trong sản xuất nông, lâm nghiệp	30
1.2.4. Cộng đồng các dân tộc và kiến thức bản địa trong sản xuất nông, lâm nghiệp....	32
1.3. Cơ sở thực tiễn	37
1.3.1. Khái quát về cộng đồng các dân tộc vùng Trung du và miền núi phía Bắc.....	37

1.3.2. Thực trạng phát triển nông, lâm nghiệp và những tác động của cộng đồng các dân tộc khu vực Trung du và miền núi phía Bắc đến nguồn tài nguyên đất và rừng	39
Tiêu kết chương 1.....	41
Chương 2. CÁC NHÂN TỐ ẢNH HƯỞNG TỚI SỰ PHÁT TRIỂN SẢN XUẤT NÔNG, LÂM NGHIỆP TỈNH YÊN BÁI.....	42
2.1. Vị trí địa lí và phạm vi lãnh thổ	42
2.1.1. Vị trí địa lí	42
2.1.2. Phạm vi lãnh thổ.....	42
2.2. Các nhân tố tự nhiên.....	46
2.2.1. Địa hình	46
2.2.2. Tài nguyên đất.....	47
2.2.3. Khí hậu	50
2.2.4. Tài nguyên rừng	51
2.2.5. Tài nguyên nước.....	52
2.3. Các nhân tố kinh tế - xã hội	54
2.3.1. Dân cư và nguồn lao động.....	54
2.3.2. Cơ sở hạ tầng.....	56
2.3.3. Chính sách phát triển nông, lâm nghiệp.....	58
2.3.4. Thị trường.....	59
2.4. Cộng đồng các dân tộc ở tỉnh Yên Bái.....	59
2.4.1. Nguồn gốc và đặc điểm phân bố các dân tộc	59
2.4.2. Tập quán sản xuất và sinh hoạt của các dân tộc.....	60
Tiêu kết chương 2.....	66
Chương 3. THỰC TRẠNG SỬ DỤNG TÀI NGUYÊN ĐẤT VÀ RỪNG TRONG SẢN XUẤT NÔNG, LÂM NGHIỆP CỦA CỘNG ĐỒNG CÁC DÂN TỘC TỈNH YÊN BÁI.....	67
3.1. Thực trạng ngành nông, lâm nghiệp tỉnh Yên Bái	67
3.1.1. Sản xuất nông nghiệp	67
3.1.2. Ngành lâm nghiệp	68
3.2. Thực trạng sử dụng tài nguyên đất và rừng trong sản xuất nông, lâm nghiệp của cộng đồng các dân tộc tỉnh Yên Bái	69
3.2.1. Khái quát chung về thực trạng sử dụng tài nguyên đất và rừng ở tỉnh Yên Bái.....	69

3.2.2. Thực trạng sử dụng tài nguyên đất và rừng trong sản xuất nông, lâm nghiệp của cộng đồng dân tộc theo các vùng.....	71
3.3. Đánh giá chung về việc sử dụng tài nguyên đất và rừng trong sản xuất nông nghiệp của cộng đồng các dân tộc.....	115
3.3.1. Hạn chế và cách khắc phục của cộng đồng các dân tộc trong việc sử dụng tài nguyên đất và rừng.....	115
3.3.2. Sự thích ứng của cộng đồng các dân tộc trong môi trường miền núi vùng cao	116
Tiểu kết chương 3.....	119
Chương 4. GIẢI PHÁP VÀ MÔ HÌNH PHÁT TRIỂN KINH TẾ NHẪM SỬ DỤNG BỀN VỮNG TÀI NGUYÊN ĐẤT VÀ RỪNG TRONG SẢN XUẤT NÔNG, LÂM NGHIỆP CỦA CỘNG ĐỒNG CÁC DÂN TỘC Ở TỈNH YÊN BÁI.....	120
4.1. Cơ sở của các giải pháp và mô hình phát triển kinh tế	120
4.1.1. Quan điểm	120
4.1.2. Mục tiêu.....	122
4.1.3. Định hướng.....	124
4.2. Một số giải pháp nhằm sử dụng tài nguyên đất và rừng bền vững trong sản xuất nông, lâm nghiệp của cộng đồng dân tộc tỉnh Yên Bái	129
4.2.1. Nhóm giải pháp chung	129
4.2.2. Giải pháp cụ thể.....	134
4.2.3. Giải pháp cụ thể ở từng địa bàn cư trú của các dân tộc	144
4.3. Mô hình phát triển kinh tế nhằm sử dụng bền vững tài nguyên đất và rừng trong sản xuất nông, lâm nghiệp của cộng đồng các dân tộc ở tỉnh Yên Bái.....	147
4.3.1. Mô hình canh tác ruộng bậc thang	147
4.3.2. Mô hình trồng cây theo băng	148
4.3.3. Mô hình canh tác nông - lâm kết hợp	149
4.3.4. Mô hình quản lí, sử dụng rừng dựa vào cộng đồng	149
Tiểu kết chương 4.....	153
KẾT LUẬN	154
CÁC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC CỦA TÁC GIẢ ĐÃ CÔNG BỐ LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN	156
TÀI LIỆU THAM KHẢO	157
PHỤ LỤC	165

DANH MỤC CÁC TỪ VIẾT TẮT

BVMT	Bảo vệ môi trường
CNH	Công nghiệp hóa
CNH-HĐH	Công nghiệp hóa - hiện đại hóa
CN-XD	Công nghiệp - xây dựng
DT	Diện tích
ĐBKK	Đặc biệt khó khăn
ĐKTN	Điều kiện tự nhiên
GIS	Hệ thống địa lí
GTSX	Giá trị sản xuất
HTX	Hợp tác xã
KH&CN	Khoa học và công nghệ
KT	Kinh tế
KT-XH	Kinh tế - xã hội
KTBD	Kiến thức bản địa
NXB	Nhà xuất bản
NS	Năng suất
NLN	Nông, lâm nghiệp
N-L-TS	Nông - lâm - thủy sản
NN	Nông nghiệp
NTM	Nông thôn mới
NNK	Nhiều người khác
SL	Sản lượng
SX	Sản xuất
SXNLN	Sản xuất nông, lâm nghiệp
SXNN	Sản xuất nông nghiệp
SDTN	Sử dụng tài nguyên
TDMNPB	Trung du miền núi phía Bắc
TNTN	Tài nguyên thiên nhiên
TĐPT	Tốc độ phát triển
UBND	Ủy ban nhân dân
WTO	Tổ chức thương mại thế giới
VTĐL	Vị trí địa lí

DANH MỤC BẢNG

Bảng 1.	Lựa chọn mẫu điều tra	7
Bảng 2.1.	Thực trạng sử dụng đất đai của tỉnh Yên Bái phân theo loại hình sử dụng (Tính đến hết năm 2016).....	49
Bảng 2.2.	Dân số tỉnh Yên Bái giai đoạn 2005 - 2016	54
Bảng 2.3.	Gia tăng dân số tự nhiên tỉnh Yên Bái giai đoạn 2005 - 2016	54
Bảng 3.1.	Các loại hình sử dụng đất nông nghiệp chính ở vùng thấp	75
Bảng 3.2.	Diện tích đất sản xuất nông nghiệp ở vùng thấp giai đoạn 2005 - 2016	76
Bảng 3.3.	Biến động diện tích đất lâm nghiệp ở vùng thấp giai đoạn 2005 - 2016	79
Bảng 3.4.	Giá trị sản xuất lâm nghiệp theo giá hiện hành của khu vực vùng thấp	81
Bảng 3.5.	Diện tích, năng suất, sản lượng của một số loại cây trồng chính và thủy sản ở vùng thấp.....	82
Bảng 3.6.	Hiệu quả kinh tế của một số loại hình sử dụng đất nông nghiệp ở vùng thấp (Tính cho 1 ha năm 2016)	85
Bảng 3.7.	Các loại hình sử dụng đất nông nghiệp chính ở vùng giữa	90
Bảng 3.8.	Biến động diện tích đất nông nghiệp ở vùng giữa giai đoạn 2005 - 2016	92
Bảng 3.9.	Biến động diện tích đất lâm nghiệp ở vùng giữa giai đoạn 2005 - 2016	93
Bảng 3.10.	Giá trị sản xuất lâm nghiệp theo giá hiện hành ở vùng giữa giai đoạn 2010-2016	95
Bảng 3.11.	Diện tích, năng suất, sản lượng của một số loại cây trồng chính và thủy sản ở vùng giữa	96
Bảng 3.12.	Hiệu quả kinh tế của một số loại hình sử dụng đất nông nghiệp ở vùng giữa (Tính cho 1 ha năm 2016)	97
Bảng 3.13.	Các loại hình sử dụng đất nông nghiệp chính ở vùng cao.....	104
Bảng 3.14.	Biến động diện tích đất sản xuất nông nghiệp ở vùng cao giai đoạn 2005 - 2016.....	105
Bảng 3.15.	Biến động diện tích đất lâm nghiệp ở vùng cao giai đoạn 2005 - 2016.....	108
Bảng 3.16.	Giá trị sản xuất lâm nghiệp theo giá hiện hành của khu vực vùng cao	109
Bảng 3.17.	Diện tích, năng suất, sản lượng của một số loại cây trồng chính và thủy sản ở vùng cao	111

Bảng 3.18. Hiệu quả kinh tế của một số loại hình sử dụng đất nông nghiệp ở vùng cao (Tính cho 1 ha năm 2016).....	112
Bảng 4.1. Định hướng các chỉ số phát triển nông nghiệp tỉnh Yên Bái	123
Bảng 4.2. Quy hoạch sử dụng đất nông nghiệp	124
Bảng 4.3. Chỉ tiêu phát triển chăn nuôi đến 2030.....	125
Bảng 4.4. Quy hoạch chăn nuôi tập trung.....	126
Bảng 4.5. Cơ sở chế biến lâm sản trên địa bàn tỉnh năm 2020 và định hình đến năm 2030	127